

Zbírál, David

Niquintova listina a historiografie katarství v 17. století

Religio. 2005, vol. 13, iss. 2, pp. [307]-328

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125139>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Niquintova listina a historiografie katarství v 17. století

David Zbírál

Úvod

Tzv. *Niquintova listina* se stala v současném bádání o katarství jedním z nejdiskutovanějších témat. Sama se představuje jako pramen přepsaný roku 1223 (s různocteními 1232 a 1233) a hovoří o setkání v Saint-Félix (hradišti zhruba na půli cesty mezi Toulouse a Carcassonnem) roku 1167, kde mělo dojít k vysvěcení, případně znovuvysvěcení šesti biskupů a k rozhraničení toulouské a carcassonské diecéze. Na tomto setkání byl podle *Listiny* přítomen jakýsi „Papa Niquinta“, který biskupům svěcení udělil a proslvil ke shromážděným kázání o svornosti.

Nejde samozřejmě o nevinný dokument týkající se oficiální církevní správy v jihozápadní Francii. Řeč je o disidentských skupinách, které se obvykle označují za katarské. Zmínka o udělení consolamenta¹ a skutečnost, že sedm osob uvedených v *Listině* znají dobové prameny jako kacířské hodnostáře, nedovoluje jakoukoli pochybnost.

Pochybností však nebyla ušetřena samotná *Listina*. Její textová tradice vybízí k opatrnosti: dokument se dochoval pouze v tištěném vydání z roku 1660, které pořídil jihofrancouzský historik katarství Guillaume Besse (*Histoire des Ducs, Marquis et Comtes de Narbonne, autrement appelez Princes des Goths, Ducs de Septimanie, et Marquis de Gothie*, Paris: Antoine de Sommerville 1660, 483-486; dále jen *Narbonne*), a ve dvou Bessových rukopisných verzích, které nedávno objevila Monique Zernerová: (1) v rukopise Paris, Bibliothèque nationale de France, fonds Baluze 7, fol. 42^v-40^v a (2) v nevydaném díle Guillaume Besse, *Dissertation sur la difference des heretiques generalement appelez Albigeois, divisés en quatre branches avec un discours sommaire de tout ce qui a esté fait pour l'extirpation de ces heretiques* (Paris, Bibliothèque nationale de France, fonds Baluze 275, fol. 38^r-39^r, celý spis 1^r-62^v; dále jen *Dissertation*). V současné době jsou tedy známy tři mírně odlišné verze textu.²

1 Ke consolamentu v češtině viz David Zbírál, „Vztah bogomilství a katarství“, *Religio* 12/1, 2004, 81-84.

2 Odlišnosti spočívají zejména v různém stupni rozřešenosti zkratk a jejich úpravách, několika chybách a dataci závěrečné poznámky.

Na konferenci *Revisiter l'hérésie méridionale: Le supposé concile cathare de Saint-Félix (1167)* v roce 1999 Monique Zernerová představila hypotézu, že je *Listina* padělkem ze 17. století, jež vyhotovil patrně sám Guillaume Besse. Sborník *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*³ shrnuje vystoupení Moniky Zernerové, Jeana-Louise Bigeta a Jacquese Chiffolleaua, zaznamenává rozsáhlou diskuzi a obsahuje následně vypracované podrobné studie M. Zernerové (jednoznačný padělek ze 16. nebo 17. století),⁴ J.-L. Bigeta (pracovní hypotéza o katolickém padělkem z 20. let 13. století majícím za cíl přivodit ozbrojený zákrok proti katarům) a odborníků z Institut de recherche et d'histoire des textes (jednoznačně pravý katarský dokument).

Zejména v kontextu probíhající dekonstrukce katarství⁵ je *Listina* dokumentem klíčového významu. Představuje se jako pramen pocházející z prostředí disidence a mezi těmito prameny jako jediná obsahuje jasné zmínky o ústředních součástech převažujícího obrazu katarství, jako je (1) úřad biskupa včetně užití tohoto označení, (2) přímé napojení na východní, lze říci bogomilské disidentské skupiny, (3) v podstatě diecézní, geograficky zakotvené uspořádání katarství v jihozápadní Francii či (4) poměrně vysoká organizovanost jihofrancouzských katarských církví již v 60. letech 12. století.

Polemické prameny obecně vzato konstruují katarství jako mocnou a institucionalizovanou nadnárodní proticírkev. Přizpůsobovat jejich vidění výklad všech informací, které máme, a přenášet údaje libovolně časem a prostorem, je jednoznačná chyba. Velká část badatelů obeznámených s pracemi mířícími k tomuto konstatování⁶ asi bude souhlasit, že dekon-

3 Monique Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001.

4 M. Zernerová sice po svém objevu *Dissertation* uznala, že Besse nevytvořil *Listinu* v jejím celku (Monique Zerner, „La Charte de Niquinta, l'hérésie et l'érudition des années 1650-1660“, in: Monique Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, 221), avšak nadále stojí za hypotézou moderního padělkem a míní, že Besse *Listinu* doplnil a provedl její konečnou redakci (Monique Zerner, „Conclusion“, in: Monique Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, 249).

5 Nejlepší stručné představení vybraných sporných bodů tradičního obrazu katarství nabízí Mark Gregory Pegg, „On Cathars, Albigenses, and Good Men of Languedoc: Historiographical Essay“, *Journal of Medieval History* 27, 2001, 181-195.

6 Viz zejm. M. G. Pegg, „On Cathars...“, 181-195; Jean-Louis Biget, „Réflexions sur ‚l'hérésie‘ dans le Midi de la France au Moyen Âge“, *Heresis* 2002, č. 36-37, s. 29-74;

strukce badatelského obrazu katarství je nezbytná. Otázkou však zůstává, kterým směrem se má ubírat, neboť „kritických přístupů k pramenům“ existuje mnoho a jejich výsledky si nezdíka vzájemně protirečí, a zda má být tak radikální, jak požadují Biget, Chiffolleau či Théry, kteří vycházejí z rozsáhlého zpochybnění pramenů od polemických přes inkviziční až po disidentské.⁷ Pokud například s Chiffolleauem uznáme, že „celý katarský církevní systém je fantasmatickou projekcí hereziologů“ (včetně obřadu consolamenta),⁸ podobným způsobem jako s polemickou literaturou se vypořádáme s inkvizičními prameny⁹ a katarským obřadním spisům nebudeme vzhledem k tomu, že jsou „pozdní“¹⁰ (což je pravda), v praxi přikládat žádný význam (což už je spornější), nezůstane z převážujícího obrazu katarství kámen na kameni. Natolik radikálnímu pohledu stojí v cestě *Niquintova listina*. Jistě ne jako jediná, ale rozhodně zaujímá čestné místo v předsunuté linii. Není pochopitelně náhodou, že tento extravagantní text s jeho biskupy,¹¹ mezinárodními styky, rozhrančením dvou disidentských církví a značnou organizovaností již roku 1167 olízly plameny kritiky jako jeden z prvních. Kdyby byla *Listina* tím, čím se tváří být, nedalo by se patrně trvat na nejradikálnějších názorech o neexistenci jakýchkoli

Jean-Louis Biget, „Les bons hommes sont-ils les fils des bogomiles? Examen critique d'une idée reçue“, *Slavica Occitania* 2003, č. 16, s. 133-188; Julien Théry, „L'hérésie des bons hommes: Comment nommer la dissidence religieuse non vaudoise ni béguine en Languedoc (XIIe-début du XIVe siècle)?“, *Heresis* 2002, č. 36-37, s. 75-117.

- 7 Většinou aniž předložili dostatečně konkrétní rozbor zkresení pracující s jednotlivými údaji; tato slabina je zatím v jejich pracích jasně patrná.
- 8 Jacques Chiffolleau podle přepisu Monique Zerner, „Compte rendu des interventions de M. Zerner, J.-L. Biget et J. Chiffolleau“, in: Monique Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, 53-54.
- 9 Viz zejména Daniele Solvi, „La parole à l'accusation: L'inquisiteur d'après les résultats de l'historiographie récente“, *Heresis* 2004, č. 40, s. 131-132, 150-151.
- 10 Srov. Jacques Chiffolleau in: „Débat du 30 janvier 1999“, in: Monique Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, 86.
- 11 Zmínky o biskupech katarských skupin se objevují nejen v hereziologické literatuře, ale i v inkvizičních registrech. V přímých katarských pramenech, pokud k nim nepatří *Listina*, označení „biskup“ dosvědčeno není; *Florentský obřadní spis* mluví jen o *ordinatovi*, tj. „vysvěceném“ (viz Christine Thouzellier [ed.], *Rituel cathare: Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris: Le Cerf 1977, 218-226, 254-256). Ať už došlo k jakýmkoli terminologickým posunům, nezdá se nejhodnější poměrně konkrétní zmínky inkvizičních registrů o jisté míře institucionalizace jihozápadofrancouzských disidentských skupin ve 13. století smést *en bloc* ze stolu jen poukazem na inkviziční manipulaci. J. Théry („L'hérésie des bons hommes...“, 110) má ale pravdu, že dosud nebylo podniknuto systematické probádání organizace „hereze dobrých lidí“, které by postupovalo zásadně po oblastech a dobách.

institucionalizovaných podob katarství. Pokud jde naopak o padělek ze 17. století, je možné považovat přinejmenším jihozápadofrancouzské „katarství“ do roku 1190 – jehož obraz na *Listině* z velké části závisí – za velmi vágní disidenci bez spolehlivě doložitelných pravidelností v obřadech a institučních obrysech. Prozkoumání *Listiny* zkrátka rozhodně stojí za námahu.

Ediční poznámka

Edice byla pořízena podle fotokopie rukopisu Paris, Bibliothèque nationale de France, fonds Baluze 7, fol. 42^v-40^v a jeho fotografické reprodukce v knize Monique Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, nečíslovaná obrazová příloha za s. 248. Verze ve Fonds Baluze 7 působí jako nejpůvodnější; dosud nebyla vydána.¹²

Zkratky mohou poskytnout cenné údaje o dokumentu a vztahu verzí; text doplněný rozvedením zkratk je proto v edici vyznačen kurzívou. Nečitelný text je uzavřen do svorek { }; počet teček ve svorkách značí předpokládaný počet písmen. Velikost písmen byla v edici přizpůsobena, interpunkce byla zčásti doplněna či pozměněna. Grafémy *u* a *v* se užívají podle hláskové platnosti, *j* se přepisuje jako *i* (kromě vlastního jména *Fanumjovem*).¹³ Edice obsahuje značkování, které má za cíl usnadnit orientaci a přesné odkazování na konkrétní řádky; první uvedený údaj je číslo a strana folia, za dvojtečkou pak následuje číslo řádku.

Kritický aparát je z rozsahových důvodů výběrový, jak pokud jde o různonočení, tak pokud jde o odkazy a argumenty. Uplatňují se v něm stejná pravidla jako v edici: *u* a *v* se užívají podle hláskové platnosti, nerozlišuje se *i* a *j*, velikost písmen se upravuje (ponechává se příležitostně u různonočení z *Narbonne*, pokud se uvádějí zvlášť, nikoli spolu s variantou z jiné verze). Předěl stránek se v aparátu označuje ll.

Zkratky: *A*: Paris, Bibliothèque nationale de France, fonds Baluze 7, fol. 42^v-40^v; *B*: Paris, Bibliothèque nationale de France, fonds Baluze 275, fol. 38^r-39^r; *C*: Guillaume Besse, *Histoire des Ducs, Marquis et Comtes de Narbonne, autrement appelez Princes des Goths, Ducs de Septimanie, et Marquis de Gothie*, Paris: Antoine de Sommaville 1660, 483-486; *Zerner*:

12 Verzi z *Dissertation* vydala M. Zernerová (*L'histoire du catharisme en discussion...*, 275-278), žel s četnými chybami a nedůslednostmi.

13 K přepisu, jež dosti přesně zachovávají i různé podoby ligatury *et* a zkracovacích znamének, viz David Zbiral, *Niuintova listina a katarské setkání v Saint-Félix (1167)*, magisterská diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita v Brně 2005, 12-22.

Monique Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, 275-278 (edice podle B s vybranými různočteními z A).

Edice

<42v:20> Charte de Niquinta, antipape des <42v:21> heretiques sur-nommés d'Albigeois, laquelle <42v:22> m'a esté communiquée par feu M. Caseneuve.

<41r:1> Anno M.C.LX.VII.¹⁴ Incarnationis Dominice in <41r:2> mense madii. In diebus illis ecclesia Tolosana adduxit <41r:3> Papa Niquinta in Castro Sancti Felicij¹⁵ et magna <41r:4> multitudo hominum et mulierum ecclesie Tolosane <41r:5> aliarumque ecclesiarum vicine congregaverunt se ibi <41r:6> ut acciperent consolamentum. Et¹⁶ dominus Papa Niquinta <41r:7> cepit consolare. Postea¹⁷ vero Robertus de Sperrone¹⁸, <41r:8> episcopus ecclesie Francigenarum, venit cum consilio suo, et¹⁹ <41r:9> Marchus Lombardie venit cum consilio suo similiter, et <41r:10> Sicardus Cellararius, ecclesie Albiensis²⁰ episcopus²¹, venit cum consilio <41r:11> suo, et Bernardus Catalani venit cum consilio ecclesie Carcassensis, <41r:12> et consilium ecclesie Aranensis fuit ibi. Et²² omnes sic <41r:13> innumerabiliter congregati, homines Tolosanae²³ ecclesie voluerunt <41r:14> habere episcopum et elegerunt Bernardum Raimundum. <41r:15> Similiter vero et Bernardus Catalanus et consilium <41r:16> ecclesie Carcasensis rogatus ac mandatus ab ecclesia <41r:17> Tolosana et cum consilio et voluntate et²⁴ solucione <41r:18> domini Sicardi Cellararii elegerunt Guiraldum Mercerium, <41r:19> et homines Aranensis elegerunt Raimundum²⁵ de <41r:20> Casalis. Postea²⁶ vero

14 „1167.“ in marg. sin. add. A.

15 Felicij] sic ABC.

16 Et] ligatura specialis pro „et“ A „quod“ BC.

17 Postea] „Pea“ cum signo abbreviationis A („P^{er}. ea“ Zerner) „Postea“ BC.

18 de Sperrone] sic procul dubio ABC, non potest legi „d'Esperrone“; cf. infra.

19 et] ligatura specialis pro „et“ AB „q.“ C (!).

20 Albiensis] „Albiens.“ B „Abbiens.“ C (err.).

21 episcopus] „e.“ sine signo abbreviationis A „ep.“ BC.

22 Et] ligatura specialis pro „et“ A „Quod“ BC.

23 Tolosanae] sic A „Tolos.“ BC.

24 et] ligatura A „et“ BC. V A je užít znak, kterým se obvykle značí *per*, jde však očividně o přepis ligatury *et*.

25 Raimundum] sic A („Raimondum“ Zerner).

26 Postea] „Pea“ cum signo abbreviationis A „Postea“ BC.

Robertus d'Espernone²⁷ accepit <41r:21> consolamentum et ordinem episcopi a domino Papa Niquinta <41r:22> ut esset episcopus ecclesie Francigenarum. Similiter et Sicardus Cellarierius <41v:1> accepit consolamentum et ordinem episcopi ut esset episcopus ecclesie <41v:2> Albiensis. Similiter vero Marchus accepit²⁸ consolamentum et <41v:3> ordinem episcopi ut esset episcopus ecclesie²⁹ Lombardie.³⁰ Similiter vero <41v:4> Bernardus Raimundus³¹ accepit consolamentum et <41v:5> ordinem episcopi ut esset episcopus ecclesie Tolosanae.³² Similiter et <41v:6> Guiraldus Mercerius accepit consolamentum et ordinem <41v:7> episcopi ut esset episcopus ecclesie Carcasensis. Similiter et Raimundus³³ <41v:8> de Casalis accepit consolamentum et ordinem episcopi³⁴ ut <41v:9> esset episcopus ecclesie³⁵ Aranensis. Post haec vero Papa Niquinta <41v:10> dixit ecclesie Tolosane: Vos dixistis mihi ut³⁶ ego dicam <41v:11> vobis consuetudines primitivarum³⁷ ecclesiarum sint leves <41v:12> aut graves et ego dicam vobis: Septem ecclesie Asiae <41v:13> fuerunt divisas et terminatas³⁸ inter illas et nulla <41v:14> illarum faciebat ad aliam aliquam rem ad suam contradicionem. <41v:15> Et ecclesia Romanae et Drogometie³⁹ et Melenguie et <41v:16> Bulgarie et Dalmaciae⁴⁰ sunt divisas et terminatas <41v:17> et una ad altera⁴¹ non facit⁴² aliquam rem ad suam <41v:18> contradicionem, et ita pacem habent inter se.⁴³ Similiter et <41v:19> vos facite⁴⁴. Ecclesia vero Tolosana elegit Bernardum <41v:20> Raymundum et Guillelmum Garsias et Ermengaudum <41v:21> de Forest et Raimundum⁴⁵ de Beruniaco⁴⁶ et

27 d'Espernone] „d'Espernone“ *procul dubio AB, non potest legi* „de Spernone“; „d'Espernone“ C; *cf. supra.*

28 accepit] „accepit“ A *om. BC.*

29 ecclesie] „e.“ A „eccl.“ B „E.“ C.

30 .] *punctum ms.*

31 Raimundus] *sic A* („Raimondus“ Zerner).

32 .] *punctum ms.*

33 Raimundus] *sic quasi certe A* („Raimondus“ Zerner).

34 episcopi] „ep.“ *cum signo abbreviationis A* „episcopi“ B „Ep.“ C.

35 ecclesie] „e.“ A „eccl.“ B *om. C.*

36 ut] „ut“ *ex „et“ corr. A* „ut“ BC.

37 primitivarum] „primitivar.“ BC.

38 divisas et terminatas] *sic ABC.*

39 Drogometie] *sic A* „Brogometiae“ B (*sic manifeste ms.*; „Drogometiae“ Zerner) „Drogometiae“ C.

40 Dalmaciae] „Dalmatiae“ BC.

41 altera] „altra“ *cum uno signo abbreviationis A* „altera“ BC.

42 facit] „faciat“ A „facit“ BC; *correx.*

43 .] *punctum ms.*

44 facite] „facie“ B.

45 Raimundum] *sic AB* „Raimund.“ C.

46 Beruniaco] *sic ABC; cf. infra* „Bauniaco“.

Guilbertum <41v:22> de Bono⁴⁷ Vilario et Bernardum Contor⁴⁸ et Bernardum <40r:1> Guillelrum Bone Ville et Bertrandum de Avinione⁴⁹ ut <40r:2> essent divisores *ecclesiarum*⁵⁰.⁵¹ *Ecclesia vero Carcasensis* elegit <40r:3> Guiraldum Mercerium⁵² et Bernardum⁵³ Catalanum et <40r:4> Gregorium⁵⁴ et Petrum Calidas manus et Raimundum <40r:5> Poncium et Bertrandum de Molino et Martinum de <40r:6> Ipsa Sala et Raimundum Guibertum ut essent divisores <40r:7> *ecclesiarum*.⁵⁵ *Et*⁵⁶ isti congregati et bene consiliati dixerunt <40r:8> quod *ecclesia Tolosana*⁵⁷ et *ecclesia Carcacensis*⁵⁸ sint divisas <40r:9> propter episcopatos *et*⁵⁹ sicut episcopatum Tolose dividitur <40r:10> cum archiepiscopato Narbone⁶⁰ in duobus locis et cum <40r:11> episcopato Carcasensis:⁶¹ a Sancto Poncio sicut montana <40r:12> pergit inter Castrum Cabarecii et Castrum Altipulh <40r:13> et usque ad divisionem Castri Saxiaci et Castri Verduni <40r:14> et pergit inter Montemregalem et Fanumjovem *et*⁶² <40r:15> sicut alii episcopati dividuntur ab exitu Redensis <40r:16> usque ad Leridam sicut pergit apud Tolosam, ita *ecclesia* <40r:17> Tolosana⁶³ habet in sua potestate et in suo gubernamento. <40r:18> Similiter et *ecclesia Carcasensis*, sicut dividitur et terminatur, <40r:19> habet⁶⁴ in sua potestate et in suo gubernamento omnem <40r:20> episcopatum Carcasensis et archiepiscopatum Narbonensis⁶⁵ <40r:21> et aliam terram sicut divisum *est*⁶⁶ et dictum usque ad <40r:22> Leridam, sicut vergit apud mare. *Et*⁶⁷ ita ec-

47 Bono] *forsan sic A sic BC; cf. infra* „Bone“. Koncové písmeno se i zde v rukopise A docela podobá e, v B a C je o.

48 Bernardum Contor] *sic A* „Bernardum Guillelrum Contor“ BC; *cf. infra*.

49 Avinione] *sic AB* „Avinone“ C; *cf. infra* „Avinone“.

50 *ecclesiarum*] „ecclar“ cum signo abbreviationis A „eccl.“ B om. C.

51 .] *punctum ms.*

52 Mercerium] *sic AB* „Merce-llium“ C.

53 Bernardum] „Bernard.“ BC.

54 Gregorium] „Gregor.“ BC.

55 .] *punctum ms.*

56 *Et*] *ligatura specialis pro* „et“ A „quod“ B „q.“ C.

57 Tolosana] „Tolosanae“ BC.

58 Carcacensis] „Carcasensis“ BC.

59 *et*] *ligatura specialis pro* „et“ A „quod“ BC.

60 Narbone] „Narbon.“ BC.

61 Z mapy je jasné, že to, co předchází, je třeba chápat nikoli jako první údaj o hranici, nýbrž jako obecnou zásadu rozhraničení, jež je poté zpřesněna vyjmenováním konkrétních míst. Proto sem byla doplněna dvojtečka.

62 *et*] *ligatura specialis pro* „et“ A „quod“ B „Quod“ C.

63 Tolosana] „Tolos.“ BC.

64 habet] *sic A* „habeat“ BC.

65 Narbonensis] „Narbonens.“ BC.

66 *est*] „e.“ cum signo abbreviationis communi AB „est“ C.

67 *Et*] *ligatura specialis pro* „et“ A „quod“ B „Quod“ C.

clesie sunt <40v:1> divisas⁶⁸, sicut⁶⁹ dictum est^{70, 71} ut abeant⁷² pacem et concordiam <40v:2> adinvicem et iura⁷³ ad altera⁷⁴ non faciat aliquid ad suam <40v:3> contradicionem.⁷⁵ Huius sunt⁷⁶ testes rei et defensores: Bernardus <40v:4> Raimundus et Guillermus Garsias et Ermengaudus de Forest <40v:5> et Raymundus de Bauniaco⁷⁷ et Guilbertus de Bone⁷⁸ <40v:6> Vilario et Bernardus Guillermi Contor et Bernardus Guillermi⁷⁹ de <40v:7> Bone Ville et Bertrandus⁸⁰ de Avinone et⁸¹ ecclesie <40v:8> Carcasensis Guiraldus Mercerii et Bernardus Catalani <40v:9> et Gregorius et Petrus Calidas manus et Raimundus Poncii <40v:10> et Bertrandus⁸² de Molino et Martinus de Ipsa Sala <40v:11> et Raymundus Guiberti⁸³. Et⁸⁴ omnes isti mandaverunt <40v:12> et dixerunt⁸⁵ Ermengaudus de Forest ut faceret dictatum et <40v:13> cartam Tolosane ecclesie. Similiter et Petro Bernardo <40v:14> mandaverunt et dixerunt ut faceret⁸⁶ dictatum et cartam <40v:15> ecclesie Carcasensis. Et ita fuit⁸⁷ factum⁸⁸ et impletum.

<40v:16> Hoc translatum fecit translatare dominus⁸⁹ Petrus Isarn <40v:17> de antiqua carta in potestate supradictorum facta <40v:18> qui⁹⁰ ecclesias sicut superius scriptum est⁹¹ dividerunt. Fera <40v:19> II.

68 divisas] sic ABC.

69 sicut] „sicum“ A „sic.“ BC; correxī.

70 Konec slova je jen naznačen; stejně v B.

71 „sicut dictum est“ je patrně třeba chápat jako vloženu větu, která se nevztahuje k *ita*. Proto byly dodány čárky.

72 abeant] sic A „habeant“ BC.

73 iura] sic ABC. Chybné čtení pro „una“.

74 altera] „alra“ cum uno signo abbreviationis A „altera“ BC.

75 .] punctum ms.

76 sunt] „s.“ ABC.

77 Bauniaco] sic ABC; cf. supra „Beruniaco“.

78 Bone] sic ABC.

79 Guillermi] „Guill.“ BC.

80 Bertrandus] „B.“ B „Bertrand“ C.

81 et] ligatura specialis pro „et“ A „et“ BC (!).

82 Bertrandus] „Bertrand.“ AC „B.“ B.

83 Guiberti] „Guitberti“ A „Guiberti“ BC (cf. etiam A supra); correxī.

84 Et] ligatura specialis pro „et“ A „quod“ BC.

85 dixerunt] „dix.“ B „dixer.“ C.

86 faceret] „facerent“ A „faceret“ BC; correxī.

87 fuit] „fu“ cum signo abbreviationis A „fu.“ B „fuit“ C.

88 factum] „fact.“ BC.

89 dominus] „dnus“ cum signo abbreviationis A „dus“ cum signo abbreviationis B „Dominus“ C.

90 qui] „q“ cum signo abbreviationis A „q.“ BC.

91 Konec slova je jen naznačen, stejným způsobem jako v „est“ na 40^v, ř. 1.

in mense augusti XIII. die in introitu⁹² mensis, <40v:20> anno⁹³ M.CC.XXIII⁹⁴ ab Incarnatione Domini. <40v:21> Petrus Pollanus translavit haec⁹⁵ omnia rogatus <40v:22> ac mandatus.

Překladatelská poznámka

Překlad byl pořízen podle výše zveřejněného vydání rukopisu Paris, Bibliothèque nationale de France, fonds Baluze 7, fol. 42^v-40^v. Vlastní jména osob byla zčásti počeštěna. Některá příjmení, především pokud obsahují názvy míst, jež nejsou spolehlivě určena, se ponechávají v původním tvaru a označují se kurzívou. Do překladu nebyly promítnuty chyby.

Překlad

Listina Niquinty, vzdoropapeže kacířů zvaných albigenští, kterou mi zpřístupnil zesnulý pan Caseneuve.

Roku 1167 od Vtělení Páně, v měsíci květnu. V oněch dnech přivedla toulouská církev Papa Niquintu do hradiště Saint-Félix. Shromáždilo se tam velké množství mužů a žen z toulouské církve a dalších sousedních církví, aby přijali consolamentum, které se jim pan Papa Niquinta jal udílet. Poté přišel se svou radou Robert *de Sperrone*, biskup francouzské církve. Dále přišel se svou radou Marek z Lombardie. I Sicard Sklepník, biskup albijské církve, přišel se svou radou, a Bernard Katalánský přišel s radou carcassonské církve, i rada aranské⁹⁶ církve tam byla.

Když se tak všichni v obrovském počtu shromáždili, lidé z toulouské církve chtěli mít biskupa a zvolili Bernarda Rajmunda. Podobně Bernard

92 introitu] „intro“ cum signo abbreviationis A (!) „introitu“ BC; correxī, non tamen sine haesitatione.

93 Post „anno“ A scrips. et del. {...} (quasi certe „ab“); etiam B scrips. et del. {...} (!).

94 M.CC.XXIII] sic A „M.CC XXXIII“ B „M.CC.XXXII“ C. Číslo je v obou rukopisných verzích jasně čitelné. Správné je datum 1223: jen tehdy bylo 14. srpna pondělí a Petr Isarn byl dosud naživu.

95 haec] sic A („has ou hac?“ Zerner) sic BC. Srov. ec v „secta“ v *Dissertation*, 21^v, ř. 12.

96 Všechny tři verze mají ve všech výskytech „Aranensis“, Aranská církev, tj. patrně církev Aranského údolí. Opravu na „Agenensis“ navrhuje např. Yves Dossat („À propos du concile cathare de Saint-Félix: Les Milingues“, in: kol., *Cathares en Languedoc*, [Cahiers de Fanjeaux 3], Toulouse: Privat 1968, 205). Existenci agenské církve dosvědčuje roku 1250 Rainer Sacconi, *Summa de catharis* (Franjo Šanjek [ed.], „Raynerius Sacconi O.P. Summa de Catharis“, *Archivum Fratrum Praedicatorum* 44, 1974, 50); srov. *Tractatus de hereticis* (Antoine Dondaine [ed.], „La hiérarchie cathare en Italie II: Le Tractatus de hereticis d'Anselme d'Alexandrie“, *Archivum Fratrum Praedicatorum* 20, 1950, 308). V českém překladu byla ponechána „aranská církev“, ač není nikde jinde dosvědčena.

Katalánský a rada carcassonské církve na vyzvání a z pověření toulouské církve a na radu a z vůle pana Sicarda Sklepníka a s jeho souhlasem zvolili Guiralda Kramáře. Lidé z Aranska zvolili Rajmunda *de Casalis*. Poté přijal Robert *d'Esperrone* od pana Papa Niquinty consolamentum a biskupské svěcení, aby byl biskupem francouzské církve. Stejně tak Sicard Sklepník přijal consolamentum a biskupské svěcení, aby byl biskupem albijské církve. Také Marek přijal consolamentum a biskupské svěcení, aby byl biskupem lombardské církve. Podobně Bernard Rajmund přijal consolamentum a biskupské svěcení, aby byl biskupem toulouské církve. Taktéž Guirald Kramář přijal consolamentum a biskupské svěcení, aby byl biskupem carcassonské církve. Rovněž Rajmund *de Casalis* přijal consolamentum a biskupské svěcení, aby byl biskupem aranské církve.

Poté Papa Niquinta pravil k toulouské církvi: „Požádali jste mě, abych vám řekl, zda jsou zvyklosti prvotních církví mírné či přísné. Já vám pravím: sedm církví v Asii⁹⁷ bylo mezi sebou vymezeno a rozhraničeno a žádná z nich nečinila nic proti jiné. I Církev Byzance,⁹⁸ Drogomecie,⁹⁹ Melenguie,¹⁰⁰ Bulharska a Dalmácie jsou vymezeny a rozhraničeny, žádná nečiní nic proti jiné a vládne mezi nimi pokoj. Vy jednejte také tak.“

Toulouská církev si za rozhraničovatele církví zvolila Bernarda Rajmunda, Viléma Garsiu, Ermengauda *de Forest*, Rajmunda *de Beruniaco*, Guilaberta *de Bono Vilario*, Bernarda Contora, Bernarda Viléma *Bone Ville* a Bertranda *de Avinione*. Carcassonská církev si za rozhraničovatele církví zvolila Guiralda Kramáře, Bernarda Katalánského, Řehoře a Petra *Calidas manus*, Rajmunda Ponse, Bertranda *de Molino*, Martina *de Ipsa Sala* a Rajmunda Guiberta. Když se tyto shromáždili a pečlivě poradili, vynesli výrok, aby byla toulouská a carcassonská církev rozhraničena podle biskupství, tak, jak se toulouské biskupství na dvou místech dotýká s narbonským arcibiskupstvím a jak hraničí s biskupstvím carcassonským:¹⁰¹ od Saint-Pons hranice sleduje hornatinu procházející mezi hradištěm Cabaret a hradištěm Hautpoul a pak spěje až mezi hradiště Saissac a Verdun a prochází mezi Montréallem a Fanjeaux; pak podle hranice těch

97 Srov. Zj 1,4.

98 „*ecclesia Romanae*“.

99 Jaké místo má Niquinta či redaktor na mysli, není jasné.

100 Lokalizace je opět nejasná.

101 Toulouské biskupství hraničí s narbonským arcibiskupstvím „dvakrát“: znovu k němu přiléhá poblíž Montréalu. Hranici lze nejlépe sledovat na historických mapách biskupství. Viz např. Hubert Iaillot, „Diocese de Castres dédée a messire Augustin de Maupeou conseiller du Roy en ses conseils Evêque de Castres“, <<http://gallica.bnf.fr/scripts/ConsultationTout.exe?O=07710167>>, [10. 8. 2005] (původní vydání Paris: Aux 2 globes 1695); srov. též Franjo Šanjek, „Le rassemblement hérétique de Saint-Félix-de-Caraman (1167) et les Églises cathares au XIIe siècle“, *Revue d'histoire ecclésiastique* 67, 1972, 780.

dalších dvou biskupství¹⁰² od výběžku Razès¹⁰³ až tam, kde teče Lerida k Toulouse.¹⁰⁴ To ovládá a spravuje toulouská církev. Podobně carcassonská církev tak, jak je ohraničena a vymezena, ovládá a spravuje celé biskupství carcassonské a arcibiskupství narbonské a zbylé území až k Leridě, jež jí bylo přiděleno a přiřknuto, jak se rozprostírá až k moři. Takto byly církve, jak bylo řečeno, rozhraničeny, aby žily v pokoji a vzájemné svornosti a aby žádná nečinila nic proti druhé.

V této věci jsou svědky a ručiteli Bernard Rajmund, Vilém Garsias, Ermengaud *de Forest*, Rajmund *de Bauniaco*, Guilbert *de Bone Vilario*, Bernard Vilém Contor, Bernard Vilém *de Bone Ville*, Bertrand *de Avinone* a za církev carcassonskou Guirald Kramář, Bernard Katalánský, Řehoř a Petr *Calidas manus*, Rajmund Pons, Bertrand *de Molino*, Martin *de Ipsa Sala* a Rajmund Guibert. Tito všichni pověřili a požádali Ermengauda *de Forest*, aby vyhotovil diktát¹⁰⁵ a listinu pro toulouskou církev. Stejně tak pověřili a požádali Petra Bernarda, aby vyhotovil diktát a listinu pro církev carcassonskou. To bylo učiněno a provedeno.

Tento opis nechal pořídit pan Petr Isarn podle staré listiny vyhotovené pod pravomocí výše uvedených osob, které rozhraničily církve, jak je psáno výše. V pondělí 14. srpna roku 1223 od Vtělení Páně. Celý tento dokument přepsal na vyzvání a z pověření Petr Pollan.

Formální stránka *Listiny*

Listina obsahuje vícero gramatických uklouznutí, nejčastěji ve skloňování,¹⁰⁶ což je ovšem běžné a nedokládá to záměrnou padělatelovu barbarizaci textu.

Ve slovníku *Listiny* poutá pozornost zejména slovo *gubernamentum*,¹⁰⁷ které je velmi neobvyklé a pro 12.-13. století není dosvědčeno vůbec: mohlo by jít o stopu, kterou v *Listině* zanechal padělatel, jenž ve snaze dodat jazyku středověký kolorit prostě latinizoval francouzské *gouverne-*

102 Popis právě dospěl do bodu opětovného napojení na hranici toulousko-narbonskou.

103 Většina území Razès dnes spadá pod kraj Aude.

104 M. Zernerová odmítá identifikaci s katalánskou Leridou; šlo o variantu jména jednoho z přítoků řeky Ariège (Monique Zerner, „Introduction“, in: Monique Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, 14, pozn. 3; M. Zerner, „Conclusion...“, 251).

105 Sepsání nanečisto.

106 „*sancti Felicii*“ (Baluze 7, 41^r, ř. 3; *Dissertation*, 38^r, ř. 19; *Narbonne*, s. 483, ř. 11-12), „*fuertunt divisas et terminatas*“ (Baluze 7, 41^v, ř. 13; *Dissertation*, 38^v, ř. 19; *Narbonne*, s. 484, ř. 19) aj.

107 Baluze 7, 40^r, ř. 17.19; *Dissertation*, 39^r, ř. 8.10; *Narbonne*, s. 485, ř. 14.16.

ment.¹⁰⁸ Tento výklad je ale křehký; ve staré okcitanštině a středověké latině vládla nesrovnatelně větší derivační volnost než například v dnešní francouzštině a starookcitánské slovo *governamentz* – jehož paralelní odvození v latině by zákonitě dalo *gubernamentum* – je doloženo nejpozději pro polovinu 13. století.¹⁰⁹ Navíc nelze s jistotou vyloučit možnost špatného čtení či chybného řešení zkratky.

Podezření dále vzbudilo slovo *translatavit* a sousloví *fecit translatare*¹¹⁰ v závěrečné poznámce: Yves Dossat je řadí¹¹¹ k obrátům, které ve 13. století překvapí a které prý svědčí o záměrných barbarismech padělatele.¹¹² V tom se ale Dossat mýlí (a zjistil by to i nahlédnutím do běžně dostupných slovníků středověké latiny); slovo *translatate* je ve 13. století naopak velmi časté, a to i přímo v listinách z této oblasti, mimochodem i spolu s *translatum*.¹¹³ Celkově se nedá říci, že by jazyk *Listiny* svědčil v její neprospěch.

Nedávno objevené rukopisné verze přinášejí jeden významný argument ve prospěch datace vzniku *Listiny* do 13. století.¹¹⁴ Je jím devět výskytů neobvyklé ligatury *et*, kterou Besse do verze v Baluze 7 překreslil,¹¹⁵ kdežto v ostatních verzích už je chybně vyřešena jako *q*. či *quod*.¹¹⁶ Typ ligatury velmi podobný té, již Besse překreslil, se ve 13. století používal.¹¹⁷

Takovéto předstírané chybné řešení (pracující navíc s málo užívanou a ke čtení *quod* skutečně neodolatelně svádějící ligaturou) je – jak poznamenal D. Muzerelle a kol. ještě před zveřejněním rukopisných verzí, jež

108 M. Zerner, „La Charte de Niquinta, l’hérésie et l’érudition...“, 227.

109 Viz François-Juste-Marie Raynouard, *Lexique roman ou Dictionnaire de la langue des troubadours* III, Paris: Silvestre 1844 (přetisk Nîmes: C. Lacour 1996), 487. Srov. Jacques Dalarun – Annie Dufour – Anne Grondeux – Denis Muzerelle – Fabio Zinelli, „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle“, in: Monique Zerner (ed.), *L’histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d’Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, 197-198, pozn. 230.

110 Dossat píše „*fecit translare*“, avšak slovo **translare* se v *Listině* vůbec nevyskytuje; má jistě na mysli *fecit translatare*.

111 Vedle *in potestate supradictorum*, u kterého není zřejmé, v čem Dossat vidí obtíž.

112 Y. Dossat, „À propos du concile cathare de Saint-Félix...“, 207.

113 J. Dalarun – D. Muzerelle et al., „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle...“, 171-172. K dalším výskytům slovesa *translatate* viz např. Julien Rouquette (ed.), *Cartulaire de l’Église d’Agde: Cartulaire du chapitre*, Montpellier: vl. n. [1923], 134, 152.

114 Což ovšem ještě vůbec neznamená, že *Listina* zachycuje historickou událost.

115 Baluze 7, 41^r, ř. 6.8.12; 40^r, ř. 7. 9.14.22; 40^v, ř. 7.11.

116 Se dvěma výjimkami: (1) jednou ji Besse překreslil i do verze v *Dissertation* (38^r, ř. 23) a (2) jednou ji správně vyřešil jako *et*: *Dissertation*, 39^r, ř. 17; *Narbonne*, s. 485, ř. 26.

117 Viz Adriano Cappelli, *Lexicon abbreviatarum: Dizionario di abbreviature latine ed italiane*, Milano: Ulrico Hoepli 1990, s. 408b, ř. 2, obr. 2.

předpoklady odborníků z Institutu ohledně ligatury potvrzují – příliš rafinované, než aby se dalo připisovat padělateli ze 17. století¹¹⁸ (tím méně Bessovi, který nebyl ve čtení středověkých rukopisů nijak zvlášť zdatný¹¹⁹).¹²⁰

Dostupnost potřebných údajů v 17. století

Mohl mít padělatel v 17. století přístup k údajům, které by ke zhotovení *Niquintovy listiny* potřeboval?

Obřad consolamenta byl dobře znám ze *Summy Rainera Sacconih*; Rainer píše i o katarských biskupech a uvádí výčet katarských církví¹²¹ včetně východních.¹²²

Sedm osob, o nichž se *Listina* zmiňuje, se objevuje v jiných pramenech. Pro úvahy o *Listině* je důležité, zda a v jaké grafické podobě byla jejich jména v 17. století známa.

Papa Niquintu a Marka z Lombardie je třeba – ať už je *Listina* pravá nebo ne – ztotožnit s otcem Nikétou a Markem, o nichž hovoří v souvislosti s počátky italského katarství spis nazývaný *De heresi catharorum* („*Papas Nicheta*“, „*Marcus*“),¹²³ sepsaný mezi léty 1190 a 1215, a *Tractatus de hereticis* („*Papas Nicheta*“, „*Marchus*“),¹²⁴ sestavený mezi léty 1250 a 1280.

Traktát o kacířích byl neznámý až do vydání v roce 1950 a nic v Bessových dílech nenasvědčuje, že by k němu měl přístup. Úryvek z *De heresi* obsahující potřebné údaje vydal roku 1601 Nicolas Vignier.¹²⁵ Besse z jeho díla nečerpal, jak uznala po objevu *Dissertation* i Monique

118 J. Dalarun – D. Muzerelle et al., „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle...“, 188.

119 Srov. M. Zerner, „La Charte de Niquinta, l’hérésie et l’érudition...“, 244.

120 Podrobnější formální rozbor *Listiny* viz D. Zbíral, *Niquintova listina...*, 22-39.

121 *Dissertation* z Rainera cituje úryvky o consolamentu (53°-54°, 56°-56°) a o úřadu biskupa (55°-56°) i soupis církví (56°).

122 Jeho seznam se ale od seznamu v *Listině* liší: uvádí církev Slavonie, Latinů v Konstantinopoli, Řeků v Konstantinopoli, Filadelfie „in Romania“, Bulharska a Duguvithie. Viz F. Šanjek (ed.), „Raynerius Sacconi O. P. Summa de Catharis...“, 50.

123 Antoine Dondaine (ed.), „La hiérarchie cathare en Italie I: Le *De heresi catharorum*“, *Archivum Fratrum Praedicatorum* 19, 1949, 306.

124 A. Dondaine (ed.), „La hiérarchie cathare en Italie II: Le *Tractatus...*“, 308-309.

125 Nicolas Vignier, *Recueil de l’histoire de l’Église depuis le baptesme de Nostre Seigneur Iésus-Christ iusques à ce temps*, Leyden 1601, 268; přepis příslušné části viz Antoine Dondaine, „Les actes du concile albigeois de Saint-Félix de Caraman: Essai de critique d’authenticité d’un document médiéval“, in: *Miscellanea Giovanni Mercati V: Storia ecclesiastica – Diritto*, Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana 1946, 339-340, a zkráceně M. Zerner, „La Charte de Niquinta, l’hérésie et l’érudition...“, 224. Nikétovo jméno má u Vigniera podobu „*Papa Nicetas*“.

Zernerová.¹²⁶ Jiný padělatel úryvek znát mohl. Bylo by ale dost zvláštní, aby proměnil Nikétovo jméno k nepoznání.¹²⁷ Jeho cílem by naopak bylo, aby si někdo totožnosti všiml; právě proto by Nikétu/Niquintu zapojoval.

Rajmunda *de Bauniaco* a Bernarda *Raimundi* zná dopis kardinála Petra ze San Crisogono, který se týká protikacířského zákroku v jihozápadní Francii roku 1178; zachoval se v kronice *Gesta regis Henrici secundi* („*Raimundus de Bauniaco, Bernardus Raimundi...*“¹²⁸) a v kronice Rogera z Hovedenu („*Raimundus videlicet de Bauniaco, Bernardus Raimundi...*“¹²⁹). Kacíř Bernard *Ramundi* se objevuje také v *Kronice mistra Viléma z Puylaurens*,¹³⁰ dokončené mezi léty 1273 a 1276; Besse příslušnou pasáž znal.¹³¹

Rajmundovo přízvisko se ve všech verzích *Listiny* vyskytuje ve dvou podobách: „*de Beruniaco*“¹³² a „*de Bauniaco*“.¹³³ To podle Jacquese Dalaruna v podstatě vylučuje možnost padělku v 17. století. Padělatel by totiž musel jméno převzít z kroniky Rogera z Hovedenu, přičemž jediná edice dostupná v 17. století čte „*de Baimiaco*“; správné čtení „*de Bauniaco*“ restituovala v Rogerově kronice až edice z roku 1869.¹³⁴ Středověký písař či novodobý editor snadno smísí *aim*, *erun* a *aun*. Padělatel naopak stěží přečte „*Baimiaco*“ v tištěné edici jako „*Bauniaco*“ a v jednom z výskytů přízvisko „pro jistotu“ zkomolí na „*Beruniaco*“. Jakým zázrakem by navíc dospěl zrovna ke správné podobě „*Bauniaco*“?¹³⁵

126 M. Zerner, „Compte rendu...“, 42, pozn. 8.

127 Bernard Hamilton, „The Cathar Council of Saint-Félix Reconsidered“, in: Bernard Hamilton, *Monastic Reform, Catharism and the Crusades (900-1300)*, Aldershot: Ashgate 1997, oddíl IX, s. 26.

128 William Stubbs (ed.), *Gesta regis Henrici secundi Benedicti abbatis: The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I. A.D. 1169-1192 I*, London: Longmans – Green – Reader – Dyer 1867, 202.

129 William Stubbs (ed.), *Chronica magistri Rogeri de Houedene II*, London: Longmans – Green 1869, 155, srov. 152. Besse kroniku Rogera z Hovedenu znal (viz *Dissertation*, 36^r), ale patrně jen prostřednictvím Guillaumea Catela (J. Dalarun – D. Muzerelle et al., „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle...“, 154).

130 Jean Duvernoy (ed.), *Chronica magistri Guillelmi de Podio Laurentii*, Paris: Centre National de la Recherche Scientifique 1976, 28.

131 Viz *Dissertation*, 39v. Jelikož Besse uvádí, že historie zná z biskupů zmíněných v *Listině* jen Sicarda (*ibid.*, 4r), je nutné předpokládat, že si Bernarda Rajmunda z *Listiny* s touto osobou nespojil. Kdyby chtěl předstírat, že dané pasáže nezná, a objevení totožnosti by chtěl „přenechat“ někomu jinému, aby tím posílil věrohodnost svého padělku, stěží by právě tento úryvek citoval přímo v dokladové části *Dissertation*.

132 Baluze 7, 41^v, ř. 21; *Dissertation*, 38^v, ř. 25; *Narbonne*, s. 484, ř. 27.

133 Baluze 7, 40^v, ř. 5; *Dissertation*, 39^r, ř. 15; *Narbonne*, s. 485, ř. 23-24.

134 W. Stubbs (ed.), *Chronica magistri Rogeri de Houedene...* II, 155.

135 J. Dalarun – D. Muzerelle et al., „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle...“, 155-158, srov. 200.

Monique Zernerová ukazuje, že se jména různě komolila, a předpokládá, že v Bessově době kolovaly rukopisné verze *De heresi* či *Tractatus de hereticis* (odkud bylo možné převzít Nikétu a Marka)¹³⁶ a kroniky Rogera z Hovedenu (kde mohlo stát *Bauniaco*).¹³⁷ Takovými to domněnkami lze pochopitelně „dokázat“ cokoli. Je třeba k této možnosti přihlédnout a nepokládat Dalarunův argument, pracující se jménem Rajmunda z Bauniaku, za konečné slovo, jde však jednoznačně o jednu ze slabín výkladu *Listiny* jako novodobého padělků.

O Sicardu Sklepníkoví („*Sicardum Celliararum*“, „*Sicardum Cellarium*“) se zmiňuje kronika Viléma z Puylaurens jako o „velkém heresiarchovi“ sídlícím v Lombers¹³⁸ (poblíž Albi); Vilémova kronika byla dobře známa.¹³⁹

Jména Petra Isarna a Petra Pollana naopak v 16. a 17. století známa nebyla. Objevují se v inkvizičních registrech,¹⁴⁰ v 17. století nevydaných. Aby padělatel tato jména objevil, musel by registry listovat. To samo o sobě vůbec není vyloučeno. Jenže souvislost těchto jmen je nesmírně obtížné odhalit, poněvadž se spolu v inkvizičních záznamech vůbec nevyskytují¹⁴¹ (jméno Petra Isarna se navíc objevuje jen několikrát). Je třeba velmi podrobného a systematického studia, aby člověk z nepřehledné masy inkvizičních registrů týkajících se jihofrancouzského katarství s jejich desetitisíci jmen vydoloval informaci, že byli současníky, že oba patřili do carcassonské církve – byli jejími biskupy¹⁴² – a že mohli roku 1223 spolupracovat (velká část zmínek je nezařazuje ke konkrétní církvi či oblasti,

136 M. Zerner, „La Charte de Niquinta, l'hérésie et l'érudition...“, 247.

137 M. Zerner, „Conclusion...“, 250-251.

138 J. Duvernoy (ed.), *Chronica magistri Guillelmi de Podio Laurentii...*, 34-36.

139 O příslušném úryvku věděl i Besse, viz *Dissertation*, 4^r-4^v, 39^v-40^r.

140 K Petru Pollanovi viz např. Célestin Douais (ed.), *Documents pour servir à l'histoire de l'Inquisition dans le Languedoc* II, Paris: Renouard 1900, 280; srov. Julien Roche, *Une Église cathare: L'évêché du Carcassès (Carcassonne – Béziers – Narbonne)*, Cahors: L'Hydre 2005, 269-272, a četné citace in A. Dondaine, „Les actes du concile albigeois...“, 350. K Petru Isarnovi se zřejmě v dochovaných inkvizičních záznamech vztahují jen dvě zmínky (z nevydaného registru FFF je cituje A. Dondaine, „Les actes du concile albigeois...“, 347). Jean-Louis Biget („Un faux du XIIIe siècle? Examen d'une hypothèse“, in: Monique Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion: Le „concile“ de Saint-Félix (1167)*, Nice: Centre d'Études Médiévales – Université de Nice – Centre National de la Recherche Scientifique 2001, 113, pozn. 29) uvádí i výpovědi o zatčení kacíře Petra Isarna v registru Bernarda z Caux (viz Jean Duvernoy [ed.], „Le manuscrit 609 de la bibliothèque municipale de Toulouse“, <http://jean.duvernoy.free.fr/text/pdf/ms609_b.pdf>, srpen 2002, 230-231, 242). Naopak J. Roche (*Une Église cathare...*, 267-268) je očividně s biskupem Petrem Isarnem nespojuje.

141 A. Dondaine, „Les actes du concile albigeois...“, 351.

142 Viz A. Dondaine, „Les actes du concile albigeois...“, 347, 349-350.

v Pollanově případě dokonce leckdy ani neobsahuje titul biskup,¹⁴³ který by padělateli třeba vnukl myšlenku, že se mohli zajímat o ustavení katarských biskupství). Takové znalosti neměl v 17. století nikdo. Tento Dondainův argument je jedním z rozhodujících. V knize *L'histoire du catharisme en discussion* se nedočekal odpovědi. J.-L. Biget Dondaina sice cituje, uznal však za vhodné text zkrátit tak zvláštním způsobem, že z něj odstranil hlavní argument (čímž si kritiku značně ulehčil). Dondaine píše: „A navíc: jakou šťastnou náhodou by se tomuto padělateli podařilo připadnout na tahle dvě jména, jež by v pramenech nenašel pospolu a jejichž společné uvedení se zde tak šťastně shoduje s historickými fakty?“¹⁴⁴ Biget¹⁴⁵ ve své citaci nahrazuje celý zbytek souvětí od „připadnout na tahle dvě jména“ třemi tečkami a pokračuje až souvětím následujícím.

Guillaume Besse

Guillaume Besse se narodil v Carcassonnu na počátku 17. století. Již před rokem 1635 byl advokátem (nebo si tak přinejmenším říkal), stopy však zanechala spíše jeho činnost v oblasti katolicky zabarvené historiografie středověku. Zemřel před rokem 1681.¹⁴⁶

Bessovi vyšly tři knihy: *Histoire des Antiquitez et Comtes de Carcassonne* (Carcassonne: A. Estradier 1645; dále jen *Carcassonne*), *Recueil de diverses pièces servant à l'histoire du Roy Charles VI* (Paris: Antoine de Sommaville 1660) a již zmíněná *Narbonne*. V rukopise je známa *Dissertation*.

Bessova práce s katarstvím a Niquintovou listinou

Listina není v *Narbonne*, a dokonce ani v *Dissertation*, středem zájmu. V *Narbonne* pro ni má Besse jediné použití: podpírá jí přesvědčení, že vražda vikomta Rajmunda Trencavela v Béziers souvisí s jeho zákroky proti kacířům. Z *Hystoria albigensis* Petra z Vaux-de-Cernay¹⁴⁷ přebírá

143 Viz latinské úryvky v A. Dondaine, „Les actes du concile albigeois...“, 350, pozn. 51.

144 A. Dondaine, „Les actes du concile albigeois...“, 351.

145 J.-L. Biget, „Un faux...“, 113-114, pozn. 29.

146 J. Dalarun – D. Muzerelle et al., „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle...“, 138; M. Zerner, „La Charte de Niquinta, l'hérésie et l'érudition...“, 205. J. Amielovi se nepodařilo přesně zjistit Bessova životní data (*ibid.*, 205, pozn. 10).

147 *Hystoria albigensis* patřila v 17. století mezi velmi rozšířené knihy, zejména ve francouzském překladu. Viz Marie-Humbert Vicaire, „Les Albigeois ancêtres des protestants: Assimilations catholiques“, in: kol., *Historiographie du catharisme*, (Cahiers de Fanjeaux 14), Toulouse: Privat 1979, 32; Pascal Guébin – Ernest Lyon, *Petri Vallium Sarnai monachi Hystoria Albigensis* III, Paris: Honoré Champion 1939, XC-XCI. Besse čerpal z latinské edice (doklad v *Dissertation*, 40').

myšlenku, že je vraždění obyvatel Béziers křížáky roku 1209 Božím trestem za vraždu vikomta, stejně jako byl Jeruzalém zničen za bohovraždu právě 42 let (sic) po ukřižování:¹⁴⁸

Ve svých Dějinách biskupů Carcassonne¹⁴⁹ se pokouším ukázat, že tato vražda měla hlubší motiv, kterým je to, že vikomt Trencavel, který byl velice udatným mužem a velmi dobrým katolíkem, tam zrovna držel ozbrojenou moc a ničil tyto nové kacíře, kteří měli tu drzost, že se shromáždili na konciliábulu, kde si ustanovili vzdoropapeže své sekty jménem Niquinta a tento pseudopapež ustanovil biskupy ... Zde podle mého názoru tkví důvod usmrcení vikomta Trencavela. A tak z celého tohoto velkého shromáždění kacířů v Saint-Félix zůstali jen ti, kteří se uchýlili do hradu Lombers a hradu Lavaur a tam se opevnili. Odvažují se proto říci, že tento vikomt je prvním mučedníkem, jehož krev prolili takzvaní kacíři z albigenské země.¹⁵⁰

Tím použitím *Listiny* končí, což poněkud problematizuje připisování *Listiny* přímo Bessovi. Jak podotkl Jacques Dalarun, kdo se rozhodne vytvořit falsum, má volné ruce. Besse samozřejmě *Listinu* využívá ke svým cílům, ale dokázal z *Listiny* vytěžit jednoznačně příliš málo, než aby šlo o jeho padělek; musí ji dokonce zkreslovat (hovořit o ustanovení Niquinty vzdoropapežem v Saint-Félix), aby ji svým potřebám přizpůsobil.¹⁵¹ Kdyby byl redaktorem *Listiny*, mohli se kacíři v Saint-Félix například o vikomtovi zmínit jako o úhlavním nepříteli a poskytnout tak Bessovi mnohem věrohodnější propojení „konciliábulu“ s Trencavelovou vraždou než nepřesvědčivý dohad založený na shodném roce.

V *Dissertation*, která se přitom narozdíl od *Narbonne* týká přímo jiho-francouzských kacířů, pracuje Besse s *Niquintovou listinou* rovněž poměrně málo. Tvrdí, že Niquinta byl první papež albigenských a ustavil církev Francie, Albi, Carcassonne, Toulouse, Aran, Lombardie, Říma (sic), *Brogometiae*, *Melenguiae*, Bulharska a Dalmácie a spojuje toto podání s dopisem Konráda z Porta o protipapeži a s výčtem církví u Rainera Sacconioho.¹⁵² Uvádí jména biskupů (kromě Marka) a míní, že jsou s výjimkou Sicarda neznámí. Se seznamem rozhraničovatелů, samotnou hranicí ani závěrečnou poznámkou nepracuje vůbec.¹⁵³

148 Viz přepis z *Narbonne* in M. Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion...*, 261-265 (zpracování Rajmundovy vraždy v *Carcassonne* in *ibid.*, 259-260).

149 Toto dílo není známo; možná se nedochovalo.

150 Přepis in M. Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion...*, 263-264. Saint-Félix spadal pod přímou vládu vikomta Trencavela (Élie Griffe, *Les débuts de l'aventure cathare en Languedoc (1140-1190)*, Paris: Letouzey et Ané 1996, 67).

151 Jacques Dalarun in „Débat du 30 janvier 1999...“, 57; J. Dalarun – D. Muzerelle et al., „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle...“, 158-159.

152 *Dissertation*, 18'-18", částečný přepis in M. Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion...*, 288.

153 Viz *Dissertation*, 4'-4", přepis in M. Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion...*, 286.

Důvod, proč Besse s *Listinou* pracuje málo, povrchně a neobratně, je nasnadě. Pořádně jí nerozumí, jelikož se její obraz katarství zcela míjí s obrazem v ostatních Bessových pramenech, které formovaly stereotypní představy o katarství u katolických historiků 17. století: katarství jako dogmatická hereze, jež káže dva principy, rouhá se mystériu Vtělení¹⁵⁴ a hanobí křesťanské svátosti.

Besse v úvodu všech tří verzí *Listiny* tvrdí, že mu *Listinu* poskytl Pierre de Caseneuve (1591-1652),¹⁵⁵ prebendář od sv. Štěpána v Toulouse. Není samozřejmě vyloučeno, že se Besse Caseneuvem, jedním z předních vzdělanců své doby, zaštiťuje, aby podpořil dokument méně spolehlivé provenience.¹⁵⁶ Sám Besse však autorem *Listiny* není. Nelze vyloučit, že mohl *Listinu* upravit: datace do roku 1167 na začátku *Listiny* se mu velmi hodí a mohl původně uvedený rok nahradit či dataci vůbec doplnit.¹⁵⁷ S dalšími údaji vlastně nepracuje, což výrazně snižuje pravděpodobnost, že pocházejí od něj či že je pozměnil.

***Niquintova listina* v kontextu katolické a protestantské historiografie katarství v 17. století**

Kdyby *Listina* byla padělkem ze 16. či 17. století, musel by při jejím vzniku hrát roli boj protestantství a katolictví. Kataři dobovou historiografií totiž zajímali právě z tohoto úhlu pohledu. I v úryvcích, kde chybí otevřená apologie či přímé útoky, je mnohdy třeba počítat s ideologickými záměry.¹⁵⁸ Katolíci srovnávali protestanty s kacíři minulostí¹⁵⁹ a protestanti zase ve středověkých disidentských hnutích, ve Francii zejména

154 Katolický historik by do padělků katarského pramene těžko vložil dvojí dataci podle Vtělení Páně.

155 J. Dalarun – D. Muzerelle et al., „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle...“, 161.

156 V roce 1654, kdy se na něj Besse poprvé odvolává, byl již Caseneuve po smrti.

157 M. Zerner, „La Charte de Niquinta, l’hérésie et l’érudition...“, 221-222; J. Dalarun – D. Muzerelle et al., „La ‚Charte de Niquinta‘, analyse formelle...“, 159, pozn. 80.

158 Besse např. v *Dissertation* oznamuje, že má v úmyslu sepsat dílo o „oprávněnosti inkvizice proti albigenkým“ (nikoli o „inkvizici proti albigenkým“), viz *Dissertation*, 27ⁿ (přepis in M. Zerner, „La ‚Charte de Niquinta‘ l’hérésie et l’érudition...“, 230). Srov. Guy Bedouelle, „Les Albigeois, témoins du véritable Évangile: L’historiographie protestante du XVIe et du début du XVIIe siècle“, in: kol., *Historiographie du catharisme*, (Cahiers de Fanjeaux 14), Toulouse: Privat 1979, 64.

159 Viz M.-H. Vicaire, „Les Albigeois ancêtres des protestants...“, 23-46, zejm. 26-28, 36-37, 43. Takovéto srovnání aktivuje mnoho dílčích myšlenek: protestantství jako nebezpečí pro společenský řád, nutnost a oprávněnost násilného zásahu atd.

valdenských a albigenických, hledali pravou církev, jež jim zajišťovala mytickou návaznost na dobu apoštolů.¹⁶⁰

V Bessově době již bylo dostupných poměrně dost pramenů ke katarství a Besse značnou část znal. Pracoval s edicí kroniky Viléma z Puylaurens¹⁶¹ a s *Hystoria albigenensis* Petra z Vaux-de-Cernay.¹⁶² Užíval dopis Konráda z Porta,¹⁶³ rozšířenou *Sumu o katarech a leonistech* Rainera Sacconiho ve vydání jezuitu Jacoba Gretsera¹⁶⁴ a pojednání Lukáše z Tuy.¹⁶⁵ On či jiný vzdělanec by byl schopen vyhotovit přesvědčivý padělek o katarství.

Avšak tyto prameny zároveň utvářely obraz katarství, ježž žádný katolický historik 17. století nebyl ochoten ani schopen překročit. Katolíci pokládali katary s odvoláním na tyto prameny za doktrinální úchylkáře, manichejské dualisty, sodomity a ničemné předchůdce kacířských adeptů „rádoby reformovaného náboženství“¹⁶⁶ v odmítání katolických svátostí, odpustků, světců, církevní tradice a autority papežství. K pochopení, jak katarství pojímala katolická historiografie 17. století, nám může dobře posloužit *Carcassonne*:

Tito heretici ... zastávali názor, že je třeba věřit jen Novému zákonu a že je nutno odvrhnout Starý, jakož i učitele církve. Dále říkali, že křesť vůbec není pro malé děti potřebný a že ženatí lidé, kteří se dotýkají svých žen, nemohou být spaseni. Byli také určití jiní kacíři, neboť sekta albigenických byla jako sbírka vícera herezí, a ti zastávali některé názory protikladné; jední říkali, že od pupku dolů nikdo nehrěší, další že není větší hřích spát se svou matkou či se svou sestrou než s jinou ženou ... Katolíci tyto kacíře nazývali Faidils,¹⁶⁷ stejně jako ty dnešní zveme hugenoty.¹⁶⁸

160 Viz G. Bedouelle, „Les Albigeois, témoins du véritable Évangile...“, 47-70, zejm. 48-49, 54, 59. Příklad útoku na tyto protestantské snahy: Jacques Bénigne Bossuet, *Histoire des variations des Églises protestantes* II, Paris: Sebastien Mabre-Cramoisy 1688, 157-160.

161 Viz *Dissertation*, 39^v, 46^v-47^r, 60^r-60^v (srov. M. Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion...*, 281-283).

162 Viz *Dissertation*, 40^v, 43^v-46^r, 59^v-60^r (srov. M. Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion...*, 281-283).

163 Viz *Dissertation*, 18^r, 41^r (srov. M. Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion...*, 281).

164 Viz *Dissertation*, 16^r, 49^v-58^v (srov. M. Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion...*, 280, 283).

165 Viz *Dissertation*, 48^r-49^v (srov. M. Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion...*, 283).

166 „*Religion prétendue réformée*“ bylo ve Francii běžným dobovým označení protestantů; z nepřeborného množství pramenů viz např. *Declaration du Roy, par laquelle ceux de la Religion pretendue reformee assemblez à Loudun, sont déclarés Criminels de lèze-Majesté, à faute de se separer dans le temps porté par icelle*, Lyon: Barthélémy Ancelin 1620.

167 Faidils] *sic ed.* Obvykle *faidits*.

168 M. Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion...*, 259-260.

Po tomto úhlu pohledu není v *Listině* ani stopy; přitom by bývalo stačilo třeba před zmínku o přijetí consolamenta přidat osvědčenou báchorku o smývání křtu splašky. *Listina* je příliš „nekatarská“, než aby pocházela od katolického historika (který narozdíl od samotných katarů přesně věděl, čemu věřili a co všechno „odmítali“).

I kdyby nebylo jiného argumentu, již sám obraz katarství v *Listině* nazvody názoru M. Zernerové¹⁶⁹ v podstatě vylučuje, že by mohlo jít o katolický padělek ze 16. či 17. století. V takovém padělků by kataři jistě mohli ustanovovat biskupy, rozhraničovat diecéze i udílet consolamentum, rozhodně by v něm však na sebe nezapomněli „prozradit“ naukové nebo mravní úchytky, nenávisť k církvi a papeži, pohrdání svátostmi katolické církve, plány prokazující jejich politickou nebezpečnost apod.

Protestantští historikové splňovali dva důležité předpoklady pro to, aby mohli *Niquintovu listinu* vytvořit. Za prvé zhusta odmítali katolický obraz katarství s tím, že extravagantní nauky, které jim katolíci přisuzují, kataři určitě nezastávali; to si myslel třeba Nicolas Vignier¹⁷⁰ či Jean Chassanion.¹⁷¹ Za druhé protestanty na valdenství a katarství oslovovalo, kromě jiného, ustavení církví nezávislých na Římu,¹⁷² a mohli tedy mít na obsahu *Niquintovy listiny* větší zájem než katolíctví vzdělanci (nezávislé a jednomu ústředí nepodřízené, a přitom svorně žijící církve, rozhraničení diecézí, odkaz na apoštolskou dobu v podobě zmínky o „sedmi církvích v Asii“, propojení těchto církví s pěti církvemi pozdějšími). Synody jihofrancouzské reformované církve se o katary a rukopisy, které se jich týkají, živě zajímaly.¹⁷³ V 16.-17. století dokonce zřejmě koloval protestantský padělek týkající se katarství, konkrétně katolicko-katarské disputace v Montréalu roku 1207.¹⁷⁴

169 M. Zernerová pokládá za možné jak falsum katolické, tak protestantské („Conclusion...“, 251).

170 G. Bedouelle, „Les Albigeois, témoins du véritable Évangile...“, 56.

171 Z díla Jeana Chassaniona *Histoire des Albigeois* (Genève: Pierre de Saint-André 1595) cituje Michel Jas („Cathares et protestants: le colloque de Montréal“, *Heresis* 1996, č. 26-27, s. 31).

172 Že je právě nezávislost na Římu jedním z hlavních důvodů protestantského zájmu o valdenství a albigenství, si všiml už J. B. Bossuet (*Histoire des variations des Églises protestantes...* II, 157).

173 Viz G. Bedouelle, „Les Albigeois, témoins du véritable Évangile...“, 57-58.

174 Viz citace in M. Jas, „Cathares et protestants...“, 28, 31-33; M. Zerner (ed.), *L'histoire du catharisme en discussion...*, 292. Je to právě Besse, kdo vyčítá protestantskému historikovi Jeanu-Paulu Perrinovi, že jeho „starobylý dokument“ je falsum (viz *Dissertation*, 28^r; srov. přepis in M. Zerner [ed.], *L'histoire du catharisme en discussion...*, 295), a má nepochybně pravdu. Jde přinejmenším o silně interpolované znění.

Přetrvávají však jisté obtíže. Předně, u kteréhokoli falsa je základní otázkou poměr předpokládané motivace a výsledku. Ideologická využitelnost seznamu rozhraničovatelů (který se v dokumentu dokonce opakuje) je i pro protestanty nulová. Stejně tak závěrečná poznámka by v padělku nedávala smysl. Předstírané chybné čtení speciální ligatury *et* zase předpokládá zcela mimořádnou paleografickou způsobilost a rafinovanost případného padělatele: takto kvalitní padělky vznikaly až v 19. století, od dob romantismu.¹⁷⁵ Konečně jsou tu jména Petra Isarna a Petra Pollana. Obhájení názoru, že závěrečná poznámka pochází od padělatele ze 16. nebo 17. století, by vyžadovalo předpoklad jakéhosi dalšího, dnes ztraceného pramene, kde se tato jména spolu vyskytovala, kde byla jejich spojitost jasná a odkud se dal určit rok 1223 jako datum, kdy mohli být Isarn a Pollan ve styku. Existuje věrohodnější řešení: předpoklad, že *Niquintova listina* pochází skutečně z roku 1223 a že v 17. století došlo maximálně k její úpravě, nikoli k vymyšlení jejího obsahu.

Závěr

Výklad *Niquintovy listiny* jako falsa z 16. či 17. století, jež představila Monique Zernerová v knize *L'histoire du catharisme en discussion*, je nepřesvědčivý. Kniha však poskytla bádání mnoho nových podnětů a obrátila pozornost k tomu, co je jedním z nejvlastnějších úkolů religionistiky: neomezit se na utřídění a převyprávění obsahu pramenů, nýbrž se nejdříve ptát po okolnostech jejich vzniku a po různých zájmech a představách, které za nimi mohou stát.

Ucelenější pokusy o prozkoumání redakce *Listiny* ve 13. století, které se nebudou snažit o pouhé doložení její autenticity, nýbrž o hledání redakčních kontextů a záměrů, s nimiž *Listina* nejlépe ladí, čekají na sepsání. Jisté je, že její údaje už bude sotva možné historizovat s takovou samozřejmostí, jaká byla ještě před několika málo lety obvyklá.

175 Za výklad vděčím Daliboru Havlovi.

RÉSUMÉ

La Charte de Niquinta et l'historiographie du catharisme au XVIIe siècle

La soi-disante « Charte de Niquinta », publié en 1660 par l'historien Guillaume Besse, est un des enjeux capitaux de la recherche contemporaine sur la dissidence dite « cathare ». Dans *L'histoire du catharisme en discussion* (dir. M. Zerner), Monique Zerner propose d'y voir un faux du XVIe ou XVIIe siècle. Si cette interprétation était la bonne, elle serait tout près de renverser l'image de la dissidence méridonale au XIIe siècle (pour le moins).

L'édition du document d'après la photocopie du manuscrit Paris, Bibliothèque nationale de France, fonds Baluze 7, fol. 42^v-40^v et sa traduction en tchèque sont suivies d'une discussion à propos de l'hypothèse avancée par M. Zerner. Divers arguments mènent à la rejeter, entre autres : (1) l'image de la dissidence dans la «Charte» ; (2) les neuf ligatures spéciales de *et* dans Baluze 7, mal lues par Besse comme *quod* dans la plupart (c'est manifestement trop artificieux pour un faussaire du XVIIe siècle) ; (3) la disproportion entre la motivation du faussaire prétendu et le résultat : un historien du XVIIe siècle aurait bien pu forger un faux sur les cathares, mais pas la «Charte de Niquinta» telle qu'elle nous est connue (cf. surtout la liste des « diviseurs ») ; (4) la cooccurrence des noms de Pierre Isarn et Pierre Pollan.

Loin d'apporter des preuves concluantes contre la rédaction de la « Charte Niquinta de » au XIIIe siècle par Isarn et Pollan, *L'histoire du catharisme en discussion* n'en reste pas moins un ouvrage très inspirateur.

Ústav religionistiky
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita v Brně
Arna Nováka 1
602 00 Brno

DAVID ZBÍRAL

e-mail: david.zbiral@post.cz